

Milla Parkkari, Katariina Lindqvist

Sairaanhoitajien ja sairaanhoitajaopiskelijoiden merkit ja niiden kehittyminen

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sairaanhoitaja AMK

Hoitotyön koulutusohjelma

Opinnäytetyö

5.2.2017

Tekijä(t) Otsikko Sivumäärä Aika	Milla Parkkari, Katariina Lindqvist Sairaanhoidajien ja sairaanhoitajaopiskelijoiden merkit ja niiden kehittyminen 30 sivua + 1 liite 5.2.2017
Tutkinto	Sairaanhoidtaja, AMK
Koulutusohjelma	Hoitotyö
Suuntautumisvaihtoehto	Sairaanhoidtaja
Ohjaaja(t)	Lehtori Marita Räsänen Lehtori, museovastaava Anna-Kaisa Pienimaa
<p>Opinnäytetyö on tehty osana Metropolian Ammattikorkeakoulun Hoitotyön koulutuksen museon projektia Hoitotyö ennen, nyt ja tulevaisuudessa. Projektin päätavoitteena on tallentaa hoitotyön ja sen koulutuksen historian vaiheita sairaanhoidajan koulutuksen alkuajoista nykypäivään, sekä lisätä Hoitotyön koulutuksen museon näkyvyyttä. Opinnäytetyössä on koottu tietoa hoitotyön koulutuksen kehitymisestä, sekä sairaanhoidajien ja sairaanhoitajaopiskelijoiden merkeistä vuodesta 1898 alkaen. Merkit löytyvät Hoitotyön koulutuksen museosta.</p> <p>Opinnäytetyön tarkoituksena on tuoda esille hoitotyön koulutuksen historiaa sekä lisätä ammattikunnan historian tietämystä. Sairaanhoidtajaopiskelijoiden ja sairaanhoidajien merkkien historiaa ja symboliikkaa tuomme esille kuvilla ja teoritiedolla. Merkit on valokuvattu ja julkaistaan työssämme aihealueittain vanhimmasta uusimpaan. Kaikki opinnäytetyössä kuvatut merkit löytyvät Hoitotyön koulutuksen museosta ja ne on esitelty neljässä eri kokonaisuudessa kronologista aikajanaa hyödyntäen. Teoriatietoa keräsimme alan lehdistä ja julkaisuista sekä hoitotyön historian kirjoista. Teoriatiedon lisäksi hyödynsimme Hoitotyön koulutuksen museon vapaaehtoistyöntekijän kokemustietoa. Tätä kokemustietoa keräsimme haastatteleamalla kahta vapaaehtoistyöntekijää vapaamuotoisesti. Mietimme valmiin teeman haastattelulle, mutta annoimme heidän kertoa merkeistä omin sanoin samalla kun katsoimme museosta löytyviä merkkejä.</p> <p>Opinnäytetyömme sisältää yhteensä 14 merkkiä, jotka on valokuvattu työhömmme. Jokaisesta merkistä on kerrottu keskeiset tiedot, niiden kehityksestä sekä symboliikasta. Olemme avanneet merkkien merkitystä myös heraldisesta näkökulmasta. Merkeistä löytyy hyvin vaihtelevasti tietoa, osasta helposti enemmän ja osasta vain hieman. Tämän seurauksena kaikista merkeistä ei ole tasapuolisesti kerrottu. Eniten tietoa löysimme Suomen Punaisen Ristin sairaanhoidtajareservin merkistä ja sairaanhoitajaliiton jäsenmerkistä erivuosilta. Keskeistä tietoa merkeistä löysimme historian kirjallisuudesta ja sairaanhoitajaliiton vanhoista lehdistä. Merkkien symboliikasta ja heraldiikasta löysimme kattavasti tietoa siitä käsittelevästä kirjallisuudesta. Merkkien merkitys on muuttunut vuosikymmenien aikana. Ennen merkit kuuluivat aina työasuun ja niiden käyttöön liittyi tarkat säännöt. Nykypäivänä harvemmin näitä merkkejä näkyy työelämässä, eikä niiden käyttöön ole tarkkoja sääntöjä, harva edes tietää sairaanhoidajan merkkien pitkästä perinteestä.</p>	
Avainsanat	hoitotyön koulutuksen museo, sairaanhoidtaja, sairaanhoitajaopiskelija, merkki, historia

Author(s) Title	Milla Parkkari, Katariina Lindqvist Nurses' and Nursing Students' Professional Badges and Their Development
Number of Pages Date	30 pages + 1 appendix 5 February 2017
Degree	Bachelor of Health Care
Degree Programme	Nursing and Health Care
Specialisation option	Nursing
Instructor(s)	Marita Räsänen, Senior Lecturer, Project Manager Anna-Kaisa Pienimaa, Senior Lecturer, Museum Assistant
<p>This thesis is part of the project for Metropolia University of Applied Sciences' The Museum of Nursing. The primary aim of this study was to save educational history of nursing from the beginning to this day. Another aim was to increase The Museum of Nursing' coverage. This thesis collected information about both development of nursing and nurses' and nursing students' professional badges since 1898.</p> <p>The purpose of this study was to bring out education of nursing history and increase professions' knowledge. Nurses' and nursing students' professional badges history and symbolism is presented with images and theory. The professional badges are photographed and published on our thesis from the oldest to newest. All professional badges can be found in The Museum of Nursing. Professional badges are presented in four different topics but using a chronological timeline. Theory is collected from field journals, releases and history books of nursing. In addition, we interviewed two volunteers of The Museum of Nursing.</p> <p>Workload divided into two parts. The most time consuming work we did was to gather literature for this thesis. Nevertheless, we did not found enough literature what we wanted. The gathered literature we used is quite aged. Another part of the process was photographing the professional badges. We photographed professional badges several times with different backgrounds. As a result, we filed the professional badges into digital images. The Museum of Nursing can use digital images in the future.</p>	
Keywords	the museum of nursing, nurse, nursing student, badge, history

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet	2
3	Opinnäytetyön työtavat ja menetelmät	2
3.1	Tiedonhaku	2
3.2	Aineistonkeruu ja analysointi	3
3.3	Museon vapaaehtoistyöntekijän kokemuksen hyödyntäminen	3
3.4	Valokuvauksen suunnittelu ja toteutus	4
4	Sairaanhoitajan koulutuksen ja merkkien kehitys	4
4.1	Koulutuksen kehitys	4
4.2	Merkkien kehitys ja symboliikka	6
4.3	Kokemuspohjainen tiedonanto	8
5	Ammatti- ja jäsenmerkit	9
5.1	Sairaanhoitajattarien merkit	9
5.1.1	Sairaanhoitajataryhdistyksen jäsenmerkki vuosina 1898–1907	10
5.1.2	Suomen sairaanhoitajaryhdistys SFF:n jäsenmerkki vuodesta 1907	11
5.1.3	Suomen sairaanhoitajatarliiton jäsenmerkki vuosina 1925–1944	12
5.1.4	Kirurgisessa sairaalassa 1900-luvun alussa käytetty sairaanhoitajatarmerkki	14
5.2	Sairaanhoitajien merkit	15
5.2.1	Suomen sairaanhoitajainliiton jäsenmerkki vuosina 1944–1961	15
5.2.2	Sairaanhoitajainliiton jäsenmerkki vuosina 1961–1965	17
5.2.3	Suomen Sairaanhoitajaliitto ry:n jäsenmerkki vuodesta 1966	18
5.3	Sairaanhoitajaopiskelijoiden ja opistojen merkit	19
5.3.1	Kirurgisessa sairaalassa sairaanhoitajataroppilaan merkki vuosina 1907–1915	19
5.3.2	Kirurgisessa sairaalassa sairaanhoitajataroppilaan merkki vuosina 1915–1933	20
5.3.3	Valtion sairaanhoitajakoulujen oppilasmerkki vuosina 1933–1966	21
5.3.4	Valtion sairaanhoitajakoulujen ja opistojen pätevyysmerkki vuodesta 1966	22
5.3.5	Helsingin sairaanhoito-opiston merkki vuodesta 1989	23
5.3.6	Sairaanhoitajien jatko-opiston, valtion terveydenhuolto-opiston merkki 1955–1966	24

5.4	Suomen Punaisen Ristin sairaanhoitajareservin merkki vuosina 1929–1964	25
6	Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys	26
7	Johtopäätökset ja pohdinta	27
	Lähteet	29
	Liitteet	
	Liite 1. Aikajana	

1 Johdanto

Sairaanhoitajien ja sairaanhoitajaopiskelijoiden merkit opinnäytetyö on tehty Metropolian Hoitotyön koulutuksen museon projektille Hoitotyö ennen, nyt ja tulevaisuudessa. Projektin päätavoitteena on tallentaa hoitotyön ja sen koulutuksen historian vaiheita aina koulutuksen alkuajoista tähän päivään.

Museossa on dokumentoitu sairaanhoitajan ammattimerkit vuodesta 1898 alkaen, joten pyrimme etenemään projektissa nousevassa aikajärjestyksessä. Liitteeksi laitamme aikajanan, jossa esittelemme merkkien käyttöönottovuodet kronologisessa järjestyksessä, mutta sisältöä käsittelemme jakamalla työmme neljään kokonaisuuteen; sairaanhoitajattarien ja sairaanhoitajien ammattimerkit, sairaanhoitajaopiskelijoiden, opistojen merkit sekä muut ammattimerkit. Jokaisen kokonaisuuden sisältöä käsittelemme kuitenkin kronologisessa aikajärjestyksessä.

Keskitymme pääasiassa sairaanhoitajien sekä sairaanhoitajaopiskelijoiden merkkeihin, ja työn elävöittämiseksi olemme valokuvanneet kaikki Hoitotyön koulutuksen museossa olevat sairaanhoitajien merkit, joita on yhteensä 14. Ammattimerkkien symboliikkaa käsittelemme historian kirjallisuuden avulla. Selvitämme myös miten yhteiskunnalliset muutokset ovat vaikuttaneet merkkeihin. Tässä asiayhteydessä paneudumme myös lyhyesti sairaanhoitajakoulutuksen sekä oppilaskotien historiaan. Merkkien merkitystä käsittelemme näin ollen suhteessa sairaanhoitajakoulutuksen historiaan sekä sen muutoksiin, erityisesti koulutuksen taitekohtiin.

Tittelin sairaanhoitajatar muutos sairaanhoitajaksi sisältyy aihealueeseemme, sillä tittelin muuttuminen näkyy myös Hoitotyön koulutuksen museossa olevien merkkien nimityksissä. Sairanhoitajaopiskelijoiden merkkien kohdalla huomioimme, mitkä ovat olleet aikakauden vaatimukset oppilaitoksessa merkin saamiseksi. Opiskelijamerkit olemme rajanneet Hoitotyön koulutuksen museosta löytyviin ja näin ollen Helsingin sairaanhoitopiston oppilasmerkkeihin.

2 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet

Opinnäytetyön tarkoituksena on käydä läpi sairaanhoitajien ja sairaanhoitajaopiskelijoiden merkit vuodesta 1898 aina nykypäivään asti. Liitämme opinnäytetyön liitteeksi yksinkertaisen aikajanan tuomaan selkeyttä ja tähän merkitsemme kaikki käsittelemämme merkit. Tarkastelemme kaikkia Hoitotyön koulutuksen museosta löytyviä sairaanhoitajille ja sairaanhoitajaopiskelijoille kuuluvia merkkejä. Tarkoituksena on tuoda esille kaikki Hoitotyön koulutuksen museosta löytyvät sairaanhoitajien ja sairaanhoitajaopiskelijoiden merkit valokuvien ja tekstien. Valokuvien tarkoitus on elävöittää ja selkeyttää työtä. Syvennymme opinnäytetyössä myös ammattimerkkien symboliikkaan ja merkien kehittymiseen.

Opinnäytetyön tärkeimpänä tavoitteena on lisätä Hoitotyön koulutuksen museon näkyvyyttä sekä tuoda tietoa hoitotyön historian ja kulttuurin kehityksestä valokuvien ja tiivistetyn tietoperustan muodossa. Lisäksi lisäämme tietoisuutta hoitotyön ammattimerkkien merkityksestä työelämässä ennen ja nyt.

3 Opinnäytetyön työtavat ja menetelmät

3.1 Tiedonhaku

Aloitimme opinnäytetyön tiedonhaun käymällä Hoitotyön koulutuksen museossa, tutustuimme saatavilla olevaan materiaaliin, jonka jälkeen etsimme museosta löytyviin merkeihin liittyvää kirjallisuutta Tukholman kadun kirjastosta sekä internetistä. Kirjastossa kävimme läpi historian kirjoja ja internetistä etsimme eri tietokannoista tietoa erilaisin hakusanoin suomeksi ja englanniksi.

Käytimme tiedon hakuun Thesus-tietokantaa ja Metcatia, sekä jonkin verran kansalliskirjaston digikokoelmaa, mistä löysimme Epionetin verkkojulkaisuja. Hakusanoina käytimme yksin tai yhdistettynä; "sairaanhoitaja", "sairaanhoitajat", "historia", "hoitotyö", "sairaanhoitajaopiskelija", "symboliikka", "ammattimerkit" ja "merkit". Metcatin avulla löysimme kirjastomme varastosta liittojen ja yhdistysten materiaalia aina vuodesta 1898 eteenpäin, esimerkiksi niiden lehtiä ja juhlijulkaisuja kuten Epionet. Silmäilimme myös

aikaisempia Hoitotyön koulutuksen museolle tehtyjä opinnäytetöitä Theseus-tietokannasta, kirjoittamalla hakusanaksi ”hoitotyön koulutuksen museo”. Tietokannasta ei löytynyt aikaisempia museon projektin töitä, joissa käsiteltäisiin sairaanhoitajien ammattimerkkejä, joten teimme tiedonhakuja suurimmaksi osaksi käsin.

3.2 Aineistonkeruu ja analysointi

Tässä opinnäytetyössä aineisto on koottu käyttäen laadullista aineistonkeruumenetelmää. Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa kerätään yleensä haastattelemalla, kyselemällä tai keräämällä tietoa erilaisista dokumenteista. Näitä aineistonkeruumenetelmiä voidaan käyttää joko vaihtoehtoisesti tai eri tavoin yhdistettynä. Aineiston kerääminen haastattelemalla on yksinkertaista ja sillä saamme tietoa kuinka ihminen ajattelee sekä tietoa mitä ei muualta saa. Sen etuna on joustavuus, sillä haastattelijalla on mahdollisuus toistaa kysymys tai oikaista väärinkäsitys ja jopa käydä keskustelua tiedonantajan kanssa. Haastattelun eduksi voidaan myös laskea se, että haastatteluun voidaan valita sellainen henkilö, jolla on tietoa aiheesta ja omaa kokemusta. (Tuomi — Sarajärvi 2013: 71-74.)

Opinnäytetyön aineisto on kerätty Hoitotyön koulutuksen museosta, joka sijaitsee Metropolian Tukholmankadun toimipisteellä. Museosta löytyy terveystalon ammatti- ja opiskelijamerkit vuodesta 1898 alkaen. Merkit ovat esillä vitriinissä ja kaikki on nimetty, mikä helpotti tiedonhakuja ja tunnistusta. Hyödynnämme tässä opinnäytetyössä vain sairaanhoitajien merkkejä. Kaikki sairaanhoitajattarille, sairaanhoitajille ja sairaanhoitajaopiskelijoille sekä opistolle kuuluvat merkit on valokuvattu. Valokuvauksen tarkoituksena on elävöittää työtämme ja pyrimme tässä realistisuuteen kuvaamalla merkit mahdollisimman laadukkaasti.

3.3 Museon vapaaehtoistyöntekijän kokemusten hyödyntäminen

Teimme vapaamuotoisen haastattelun keskustelemalla kahden museon vapaaehtoistyöntekijän kanssa, jotta saisimme tietoa siitä, mitä oppilas- ja/tai ammattimerkin saaminen on merkinnyt sairaanhoitotyön ammattihistoriassa. Keskustelusta saatua tietoa hyödynsimme vertailukohtana tämän päivän ammattimerkkien merkitykselle työelämässä. Vertailun tueksi pohdimme miten ammattimerkit näkyvät nykypäivänä. Haastattelumenetelmänä käytimme vapaamuotoista haastattelua, jonka koimme kannattavimmaksi

työhömmä. Tämä haastattelumenetelmä antaa joustavuutta molemmille osapuolille, mutta keskustelua ohjaa kuitenkin etukäteen valittu teema. Vapaamuotoiseen haastatteluun pyysimme Hoitotyön koulutuksen museon vapaaehtoistyöntekijöitä. Keskustelupaijaksi valikoitui Hoitotyön koulutuksen museon tilat. Keskustelussa otimme huomioon yksityisyyden, valitsemalla rauhallisen ympäristön ja varaamalla tarpeeksi aikaa. Tuomme vapaamuotoisesta haastattelusta saadun tiedon opinnäytetyöhömmä huomioiden vapaaehtoistyöntekijöiden anonymiteetin ja kunnioittaen heidän meille kertomia kokemuksiaan. Keskustelun tueksi mietimme valmiiksi teeman, jonka avulla saisimme tietoa merkeistä ja niiden merkityksestä vapaaehtoistyöntekijöille itselleen.

3.4 Valokuvauksen suunnittelu ja toteutus

Opinnäytetyöhön keräämmä aineiston valokuvaamalla merkit, jotka löytyvät Hoitotyön koulutuksen museosta. Käsittelemme kaikkea opinnäytetyössä hyödynnettävää museon materiaalia asianmukaisesti. Valokuvauksen toteutamme riittävän hyviä kuvasvälineitä hyödyntäen, jotta materiaali olisi tulevaisuudessakin hyödynnettävissä Hoitotyön koulutuksen museolla. Käytössämme olevakuvasväline on Sonyn 20,7MP kamera. Kuvanlaatu on riittävä näyttämään, mitä väriä ja materiaalia merkit ovat sekä esittämään merkkien kuviointin. Merkkejä kuvatessamme kokeilemmä erilaisia ja erivärisiä taustoja selvittääksemme, millä pohjalla merkit edustavat parhaiten.

4 Sairaanhoidajan koulutuksen ja merkkien kehitys

4.1 Koulutuksen kehitys

Helsingin sairaanhoito-opistona tunnettu laitos sai alkunsa 1.2.1889 Helsingin yleisen sairaalan Kirurgian klinikassa. Sairaanhoidajien koulutusta alettiin toteuttamaan Kirurgisen sairaalan yhteydessä, mutta oman koulutalon sairaanhoidajaopiskelijat saivat vuosien 1946–1947 aikana. Omaan koulutaloon muuttaminen toi opiskeluun myös muutoksia. Oppilaiden koulutunnit laskettiin työpäivään kuuluviksi ja työpäivän pituudeksi asetettiin 8 tuntia. Tämä muutos toi helpotusta oppilaiden elämään. Helsingin sairaanhoitopiston opetus päivittyi suoraan uusimpien alalla tapahtuvien kehitysten mukaisesti, sillä se sai tukea WHO:lta sekä Rockefeller-säätiöltä opetuksen kehittämiseksi. Helsingin

sairaanhoito-opiston rakennus valmistui jo vuonna 1940, mutta se toimi Suomen Punaisen Ristin sotainvalidisairaana vuosina 1940–1947. Koulutusta pyrittiin antamaan mahdollisimman monipuolisesti sotavuosienkin aikana vuosina 1939–1944. Ensimmäiset 69 vuotta toteutettiin sairaanhoitajien koulutusta, mutta seuraavina vuosina sen rinnalla annettiin myös muiden terveydenhuollon ammatteihin johtavaa koulutusta. Vuosina 1889–1929 terveydenhuollon koulutusta koskeva lainsäädäntö oli suunnitteilla. Vuosina 1930–1967 opiston hallitus siirtyi lääkintöhallituksen alaisuuteen. Vuosina 1968–1986 opisto siirtyi koko maan kouluhallintoon, jolloin korkein päätösvalta oli opetusministeriön ammattikasvatushallituksella. (Havanto 1989: 3-5; Havanto ym. 1989: 69,79.)

Koulutus kesti aluksi vain puoli vuotta, mutta vuonna 1891 koulutuksen pituus kasvoi yksivuotiseksi Suomen Sairaanhoitajataryhdistyksen ehdotuksesta. Vuonna 1909 koulutus pidennettiin 1,5-vuotiseksi ja vuonna 1912 koulutuksen kestoksi muutettiin 2 vuotta. Vuodesta 1919 koulutuksen pituus oli 3 vuotta. Vuosina 1904–1929 Kirurgisen sairaalan ylihoitajana toimi Sophie Mannerheim, joka uudisti koulutusta kansainväliselle ja korkealle tasolle. Uudistuksessa hän toimi Nightingale-koulun mallin mukaisesti. Vuonna 1957 koulutus jaettiin perus- ja erikoistumiskoulutuksen osiin. Lukukausijärjestelmä otettiin koulutuksessa käyttöön vuonna 1964. Vuosina 1967–1968 tehtyjen sairaanhoitohenkilöstöä koskevien lakien ja asetusten uudistus merkitsi sitä, että Suomeen kehittyi koordinoitu terveydenhuoltohenkilöstön koulutusjärjestelmä. (Havanto 1989: 6-11.)

Pääsyvaatimukset sairaanhoitajaoppilaaksi olivat vuoden 1929 asetuksessa seuraavanlaiset:

Hakija on täyttänyt 19, mutta ei 30 vuotta, että hän on suorittanut vähintään ylemmän kansakoulun oppimäärän taikka että hänellä on vastaavat tiedot, että hänellä on sairaanhoitajattaren harjoittamiseen tarvittava terveys. Etusija on yleensä annettava sille, jolla on sairaanhoitoon tarvittavien ominaisuuksien ohella suurempi koulusivistys. (Havanto ym. 1989: 71–72 mukaan.)

Suurempi koulusivistys tarkoitti koululle lähinnä ylioppilastutkintoa. Sairaanhoitajattarelta vaadittavia ominaisuuksia on pohdittu vuoden 1933 asetuksessa näin:

Sairaanhoitajattarelta vaaditaan ennen kaikkea, että hänellä on ylevähenkinen eettillinen elämäkatsomus, hänen on saatava erinomainen kasvatus, omattava sydämensivistystä. Ei riitä, että hän omaa ainoastaan sen verran intelligenssiä, että voi hyvin seurata tietopuolista opetusta, vaan hänen on oltava niin älykäs, että hän voi hyvin suoriutua niissä erilaisissa ja vaikeissa elämäntilanteissa, joihin hän toimessaan usein joutuu. – Ei käsitetä, että 'kiltteys' yksin ei riitä. (Havanto ym. 1989: 72 mukaan.)

Vuodelta 1936 arkistoidun vuosikertomuksen mukaan erikoistumisvaihtoehtoja olivat kirurginen sairaanhoito, yleinen sairaalatyö, sisätautien hoito, mielisairaanhoito, lastenhoito, laboratoriotyö, leikkaussalityö, röntgentyö ja terveydenhoitajakurssi. Vuoden 1937 versiossa vaihtoehtoiksi kerrotaan myös naistentautien hoito, korva-, kurkku- ja nenätautien hoito sekä kättilöopisto. (Havanto ym. 1989: 94–95.) Psykiatrisen sairaanhoidon erikoiskoulutus aloitettiin vuonna 1955. Opetuksen käynnistyminen oli kuitenkin haastavaa, sillä hakijoita ei ollut tarpeeksi ja koulutus jouduttiin keskeyttämään pariin kertaan. 1960-luvulla opetusta kehitettiin ja opetuksen kehittyminen jatkui vielä seuraavina vuosikymmeninä. (Havanto ym. 1989:124.)

4.2 Merkkien kehitys ja symboliikka

Jo käytöstä poistuneista merkeistä on vaikea löytää tarkkaa tietoa, sillä mainintoja niistä löytyy vain vähän asiapapereista. Varhaisimpien merkkien tunnistamista on helpottanut se, että rintaneuloissa käytettiin tyypillisesti sairaaloiden nimien alkukirjaimia. 1800-luvun lopussa sairaanhoidon oppilailta ei ollut vielä erityistä rintaneulaa. Samoihin aikoihin valmiit sairaanhoitajat käyttivät yleisesti merkkiä, jossa oli punainen risti. Kun siirryttiin 1900-luvun alkupuolelle, monissa sairaaloissa otettiin käyttöön rintaneuloja, joissa oli kyseisen sairaalan nimen alkukirjaimet. Käytetyt rintaneulat olivat suurimmaksi osaksi pätevyysmerkkejä, joiden saamiseksi vaadittiin kyseisessä sairaalassa hyväksytysti suoritettua sairaanhoitajakurssia. (Pakkala 1965: 122.)

Uskonnolliset järjestöt ovat vaikuttaneet suuresti sairaanhoitajan periaatteisiin sekä perintönä jättäneet ristin käytön merkkeihin. Sotilaallinen vaikutus kulki uskonnollisten vaikutusten rinnalla, jopa vahvistaen niiden perinteitä. Sotilaallinen vaikutus toi työasuun tyylikkyyttä, joka näkyi erilaisina arvon merkkeinä, kuten mitaleina, merkkeinä tai nauhoina. (Dock — Stewart — Seymer 1945: 201–203.)

Useassa ammattimerkissä esiintyy ristikuvio, jota on kuvattu merkeissä eri variaatioin. Ristikuvio on yksi yleisimmin käytetyistä symboleista maailmanlaajuisesti, eikä se kuvaa ainoastaan kristinuskoa. Kristinuskossa risti symboloi ikuista elämää viitaten ylösnousemukseen, mutta alun perin se yhdistettiin Kristuksen surmaamiseen. Koska kristinuskon varhaisessa vaiheessa risti yhdistettiin kuolemaan, kesti kauan että risti lopulta tunnistettiin kuolemasta saavutetun voiton symboliksi. (Biedermann 1989: 303–304.) Erilaisia ristikuvioita löytyy useita. Työssämme olevissa ammattimerkeissä esiintyvät esimerkiksi hakaristi, kreikkalainen risti ja kahvaristi.

Varhaisimmissa sairaanhoitajien merkeissä 1800–1900-luvun taitteessa esiintyi yleisesti punainen ristikuvio. Punainen ristikuvio näyttäytyi myös alojen tunnuksissa, jotka sivusivat edes hieman sairaanhoitoalaa. Suomen Punainen Risti puuttui punaisen ristikuvion käyttöön ja vähitellen sen käytöstä tuli Suomen Punaisen Ristin yksinoikeus. Näin ollen myöhemmissä sairaanhoitajien merkeissä esiintyy valkoinen tai sininen ristikuvio. (Pakkala 1965: 122.)

Heraldiikka tarkoittaa vaakunatiedettä ja se on jaettu tieteelliseen ja taiteelliseen heraldiikkaan (Eriksson 1982: 8). Heraldikka on yksi yleisimmistä merkeissä käytetyistä periaatteista. Heraldista symboliikkaa esiintyy useassa ammattimerkissä. Heraldikan periaatteet, jotka muovaantuivat jo Keskiajalla, ovat nykypäivänäkin pääosin noudatettavissa. Keskeisimmät käytetyt värit, etenkin vaakunataiteessa, ovat kulta, hopea, musta, sininen, vihreä sekä punainen. Yhtenäinen piirre on myös vaakunan omistajaan viittavat tunnuskirjaimet tai – lauseet. (Biedermann 1989: 72.) Heraldisista symboleista ruusu on yleisesti käytetty, minkä voi nähdä useammassa merkissä. Ruusu esiintyy Heraldisena symbolina usein erityisen tyyliteltynä. Tyypillisesti ruusu kuvataan ylhäältä päin katsottuna ja terälehtiä on viisi, kuusi tai kahdeksan. Yleisimmin värit on punainen, hopeinen tai kultainen. Suomessa heraldinen ruusu esiintyy Suomen tasavallan vaakunassa, jossa vaakunan kenttään on sijoitettu yhdeksän ruusua. (Biedermann 1989: 313.)

Värien merkitystä ja värisymboliikkaa on tulkittavissa erittäin laaja-alaisesti. Kuitenkin kulttuurien välillä vallitsee yhtenäinen pyrkimys jakaa värit tiettyjen peruseriaatteiden mukaan. Kansanomaisessa tulkinnassa sininen merkitsee jumalallisuutta, uskollisuutta ja totuutta, punainen rakkautta, keltainen kateutta/mustasukkaisuutta, vihreä toivoa, valkoinen viattomuutta, puhtautta, uskollisuutta ja kunniallisuutta sekä musta kuolemaa. Vaakunataiteessa yleisesti värit ovat pidetty samanarvoisina, mutta heraldikka korosti symboliikkaa, jossa värit yhdistyivät planeettoihin ja metalleihin. Esimerkiksi valkoinen (hopeanväri)– kuu tai sininen–Jupiter–tina tai vihreä–Venus–kupari. (Biedermann 1989: 422; Eriksson 1982: 70.) Heraldikassa sävyarvot eivät kuitenkaan ole tarkoin määritellyjä, sillä tärkeintä on värien kirkkaus ja puhtaus (Eriksson 1982: 15).

Joitain merkkejä luukuunottamatta, suurin osa merkeistä on tehty ympyrän tai neliön malliseksi. Osa neliönmuotoisista merkeistä on käännettynä seisomaan kärjellään. Ympyrä, jonka sisään on piirretty keskipiste, kuvaa aurinkokeskeistä maailmakuvaavaa tähtitie-

teessä. Magiassa ympyrä kuvaa suoja-aitaa, joka pitää pahat henget loitolla. Vastakoh-
tana ympyrälle on neliö, joka kuvaa maallisuutta ja aineellisuutta. Ympyrä on tyypillisesti
vertauskuva Jumalalle ja taivaalle, kun taas neliö ihmiselle ja maalle. (Biedermann 1989:
428.)

4.3 Kokemuspohjainen tiedonanto

Teimme vapaamuotoisen haastattelun kahden Hoitotyön koulutuksen museon vapaaeh-
toistyöntekijän kanssa sairaanhoitajien ammattimerkeistä. Päiväksi valikoitui 29.11.2016
ja paikkana oli Tukholmankadun Hoitotyön koulutuksen museon tilat. Vapaamuotoisessa
haastattelussa meillä oli valittuna yksi teema, joka oli sairaanhoitajien merkit. Teemasta
keskustelulle varattiin aikaa noin puoli tuntia. Vapaamuotoisen haastattelun keskustelu
ohjautui museon vapaaehtoistyöntekijöiden mukana samalla, kun he esittelivät meille
vitriineistä löytyviä merkkejä. Vapaaehtoistyöntekijät saivat kertoa merkeistä ja keskus-
tella teemasta omin sanoin, mutta esitimme väliin muutamia tarkentavia kysymyksiä.
Keskustelun sovimme hyödynnettäväksi opinnäytetyössämme nimettömänä. (Vapaaeh-
toistyöntekijät 2016.)

Vapaaehtoistyöntekijät kertoivat koulutustaustoistaan. Toinen heistä opiskeli sairaanhoi-
tajaksi Helsingin Sairaanhoidon opistossa vuosina 1960-1962, erikoistui terveystieteiksi
sairaanhoitajien jatko-opiston valtion terveydenhuolto-opistossa vuosina 1963-1964 ja
koulutettiin vielä ylihoitajaksi vuosina 1978-1979. Ja toinen heistä opiskeli sairaanhoita-
jaksi Helsingin Sairaanhoidon opistossa vuosina 1957-1960, erikoistumisopinnot hän kävi
Jyväskylässä 1964-1965 ja koulutettiin vielä opettajaksi Helsingissä vuosina 1968-
1970. Käydessämme merkkejä läpi, vapaaehtoistyöntekijät huomasivat omistaneensa
pitkästi samat merkit, jolloin keskustelu sujui vapaaehtoistyöntekijöiltä yhteisesti muistel-
len. Joitakin yksityiskohtia kuitenkin oli, jotka erosivat vapaaehtoistyöntekijöiltä toisis-
taan. (Vapaaehtoistyöntekijät 2016.)

Keskustelu alkoi Valtion sairaanhoitajakoulujen oppilasmerkistä (kuviot 10). Molemmat
vapaaehtoistyöntekijät kertoivat, että merkki saatiin juhlavassa tilaisuudessa. Aikaisem-
min sairaanhoidon opistossa aloittanut vapaaehtoistyöntekijä kertoi, että merkki saatiin
vasta, kun ensimmäinen lukukausi oli suoritettu onnistuneesti. Myöhemmin opistossa
aloittanut vapaaehtoistyöntekijä taas kertoi, että sai merkin heti opintojen alettua. Kum-
pikin muisteli, että merkistä täytyi itse maksaa. Vuonna 1962 Helsingin Sairaanhoidon-

opistosta valmistunut vapaaehtoistyöntekijä kertoi, että sai Sairaanhoidajainliiton jäsenmerkin (kuvio 6) liiton järjestämässä valmistujaisjuhlassa. Jäsenmerkin taakse oli kirjoitettu oma jäsennumero. (Vapaaehtoistyöntekijät 2016.)

Terveyssisareksi valmistunut vapaaehtoistyöntekijä kertoi omistaneensa sairaanhoitajien jatko-opiston ja valtion terveydenhuolto-opiston merkin (kuvio 13), mutta ei osannut varmaksi sanoa, koska merkin oli saanut. Hän kuitenkin muisteli käyttäneensä merkkiä jo ennen kuin oli valmistunut terveyssisareksi, mutta todennäköisesti ollessaan jo aloittanut jatko-opinnot. Vapaaehtoistyöntekijät muistelivat yhdessä, että kyseisen merkin sai aloittaessaan jatko-opinnot, mutta valmistuessaan käyttöön vaihtui terveyssisaren merkki. Molemmat vapaaehtoistyöntekijät kertoivat omistaneensa Valtion sairaanhoitajakoulujen ja opistojen pätevyysmerkeistä (kuvio 11) vain kokonaan kullatun merkin. Kokonaan kullatun merkin he saivat 3. asteen erikoistumisen merkiksi. Kumpikin kertoi, etteivät hankkineet tätä aikaisemmin pätevyysmerkkiä. Kumpikin vapaaehtoistyöntekijöistä mainitsi omistaneensa Suomen Punaisen Ristin sairaanhoitajareservin merkin (kuvio 14). He kertoivat, että tämän merkin kohdalla oli erityisen tärkeää pitää Suomen Punainen Risti ajan tasalla esimerkiksi henkilötietojen ja osoitteen suhteen. (Vapaaehtoistyöntekijät 2016.)

Merkkejä he pitivät tärkeinä ja kokivat niiden olevan arvokas merkki tehdystä työstä. Vapaaehtoistyöntekijät kertoivat käyttäneensä merkkejä ainoastaan työpuvussa. Kun katsoimme Hoitotyön koulutuksen museosta löytyviä merkkejä, molemmat mainitsivat, etteivät olleet nähneet kuin vasta museossa vanhat kirurgiset merkit (kuvio 4, kuvio 8, kuvio 9). Myöskään Helsingin Sairaanhoido-opiston merkki (kuvio 12) ei ollut kummallekaan museota ennestään tuttu. Vaikkakin he kertoivat pitäneensä merkkejä tärkeinä, terveyssisareksi erikoistunut sanoi lahjoittaneensa kaikki omistamansa merkit Hoitotyön koulutuksen museolle. (Vapaaehtoistyöntekijät 2016.)

5 Ammatti- ja jäsenmerkit

5.1 Sairaanhoidajattarien merkit

Kaikki sairaanhoitajatarmerkit eivät todista minkä oppijakson on suorittanut tai minkä koulun kasvatti on, tällaisia merkkejä ovat yhdistysten ja liittojen merkit. Nämä merkit

ovat todistaneet kantajan olevan vanhempi hoitajatar, sillä kaikki jäsenet eivät olleet oikeutettuja merkkiin. Liiton merkin saanti edellytti olemaan vanhempi hoitajatar. Myöskään liiton pukua ei saanut käyttää ilman merkkiä. (Suomen Sairaanhoitajatarliitto 1926: 103, 108.) Vuonna 1945 liiton sääntömuutokset vaikuttivat siten, että myös nuoremmilla koulutetuilla hoitajilla oli oikeus kantaa liiton jäsenmerkkiä (Suomen sairaanhoitajain liitto 1945: 117).

5.1.1 Sairaanhoitajataryhdistyksen jäsenmerkki vuosina 1898–1907

Kuvio 1. Sairaanhoitajataryhdistyksen jäsenmerkki vuosina 1898–1907. Kuva: Milla Parkkari ja Katariina Lindqvist (Metropolian Hoitotyön koulutuksen museo 2016).

Vuonna 1898 perustettu Suomen Sairaanhoitajataryhdistys käytti merkkiä jäsenmerkinään vuoteen 1907 asti. Alun perin merkki toimi Suomen Punaisen ristin merkinä vuodesta 1881, joka osaltaan oli Suomen ensimmäisen käyttöönotettu sairaanhoitajattarien merkki. Punaisen Ristin merkin käyttö ajautui Suomeen Ruotsista. Suomen Sairaanhoitajataryhdistys käytti merkkiä, kunnes se sai oman merkin vuonna 1907. Koulutuksen saaneet sairaanhoitajattaret käyttivät merkkiä arki-, virka sekä juhlapuvussa. Merkkiä

käytettiin kauluksessa, mutta sitä saatiin myös kankaisena käsivarressa käytettäväksi. Valkopohjainen merkki valmistettiin luusta, yleisimmin norsunluusta. Kuviona merkissä on punaisena pintaan maalattu tai upotettu kreikkalainen risti. Suomessa käytetyt merkit poikkesivat toisistaan rakenteeltaan ja kooltaan hieman. (Noro, A. – Paarmas, T. 1998: 20.)

5.1.2 Suomen sairaanhoitajaryhdistys SFF:n jäsenmerkki vuodesta 1907

Suomen Sairaanhoitajataryhdistys otti jäsenmerkin käyttöön vuonna 1907. Käyttöön- otettu merkki oli vapaaherratar Sophie Mannerheimin ehdottama. Vapaaherratar Mannerheim ehdotti yhdistykselle omaa merkkiä, koska hänestä ei ollut oikein, että Punaisen Ristiin kuulumattomat sairaanhoitajattaret käyttivät Punaisen Ristin merkkiä ammattinsa tunnuksena. (Suomen Sairaanhoitajataryhdistys 1938: 48.)

Kuvio 2. Suomen sairaanhoitajaryhdistys SFF:n jäsenmerkki vuodesta 1907. Kuva: Milla Parkkari ja Katariina Lindqvist (Metropolitan Hoitotyön koulutuksen museo 2016).

Yhdistyksen kokouksen pöytäkirjassa vuodelta 1907 löytyy merkintä merkin suunnittelusta, jossa viitataan hakaristiin. Lopullisessa merkissä on kuitenkin kahvaristi, joskin ei tiedetä onko lopullinen merkki sellainen, mitä kokouksessa haluttiin. Kahvaristi on ruotsiksi kryckkors ja se viittaa sairaanhoitoon. Kahvaristi on alkuperältään keskiajalta. Merkkiin laitettiin kirjaimet S.Y. suomenkielisille ja S.F. ruotsinkielisille sairaanhoitajattarille. (Noro, A. – Paarmas, T. 1998: 20–21.)

Kun merkki otettiin käyttöön, sitä sai käyttää yhdistykseen kuuluvat sairaanhoitajattaret, jotka työskentelivät yleisissä sairaaloissa. Vuonna 1913 tuli muutos, jonka perusteella merkistä tuli maksaa viisi markkaa sekä se tuli palauttaa kuolemantapauksessa tai yhdistyksestä erotessa. Merkin kantaminen edellytti nuhteettomuutta, velvollisuudentuntoa sekä ahkeruutta. Tätä yhdistyksen jäsenmerkkiä käytettiin vuoteen 1965 asti, mutta vuonna 1965 tai sitä ennen valmistuneet käyttivät merkkiä edelleen. (Noro, A. – Paarmas, T. 1998: 21.)

5.1.3 Suomen sairaanhoitajatarliiton jäsenmerkki vuosina 1925–1944

Suomenkieliset sairaanhoitajat erosivat Sairaanhoitajataryhdistyksestä tammikuun 7. päivänä 1925. Tammikuun 25. päivänä perustettiin Suomen Sairaanhoitajatarliitto perustavassa kokouksessa, jossa puheenjohtajana toimi Lyyli Hagan ja sihteerinä Tyyne Luoma. Perustavassa kokouksessa hyväksyttiin liiton jäsenmerkki, joka oli arkkitehti Oiva Kallion suunnittelema merkki. (Klami 1945: 6-8.) Merkissä on käytetty suomalaiskansallista aihetta, joka on sininen hakaristi. Hakaristin lisäksi se kuvastaa kahta s-kirjainta, viittaamalla sanoihin Suomen Sairaanhoitajatarliitto. (Noro, A. – Paarmas, T. 1998:21.)

Kuvio 3. Suomen sairaanhoitajaliiton jäsenmerkki vuosina 1925–1944. Kuva: Milla Parkkari ja Katariina Lindqvist (Metropolian Hoitotyön koulutuksen museo 2016).

Yksi ristinmuoto on hakaristi eli svastika. Suomessa hakaristi toimi, sen itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä, kansallistunnuksena esimerkiksi Suomen Ilmavoimien käytössä. Hakaristin käytöllä ei ollut yhteyttä kansallissosialismin kanssa. Natsi-Saksassa symboli oli käytössä 1935–1945 valtakunnan vaakunassa. Svastika on käytetty maailmanlaajuisesti eri kulttuureissa ja sillä on useita muunnoksia. Varhaisimmat tiedot hakaristin käytöstä löytyvät jo vuodelta 2000 eKr. (Biedermann 1989: 63.) Hakaristi on vanha suomalaiskansallinen aihe. Vanhassa kansanperinteessä hakaristi veistettiin talon seinään ja sillä toivottiin terveyden säilyvän talossa. Toisin päin käytettynä hakaristi kuvaa vihkiristiä tai auringonpyörää. (Noro, A. – Paarmas, T. 1998:20.)

5.1.4 Kirurgisessa sairaalassa 1900-luvun alussa käytetty sairaanhoitajatarmerkki

Kuvio 4. Kirurgisessa sairaalassa 1900-luvun alussa käytetty sairaanhoitajatarmerkki. Kuva: Milla Parkkari ja Katariina Lindqvist (Metropolian Hoitotyön koulutuksen museo 2016).

Tiettävästi Kirurgisessa sairaalassa 1900-luvun alussa käytetyssä sairaanhoitajan merkissä esiintyy Kirurgisen sairaalan nimen alkukirjaimet, punainen risti sekä liljakoristeet (Pakkala 1965: 123).

Merkin jokaisessa kulmassa on kuvattuna lilja, joka yleisesti kuvataan kristillisessä symboliikassa Neitsyt Marian tunnuksena. Lilja kuvaa myös puhtautta ja on neitseellisen rakkauden vertauskuva. Lilja on symbolisesti kuvannut puhtauden lisäksi myös kuolemaa kansan keskuudessa. (Biedermann 1989: 194-195.)

5.2 Sairaanhoidtajien merkit

5.2.1 Suomen sairaanhoidtajainliiton jäsenmerkki vuosina 1944–1961

Perustavassa kokouksessa, vuonna 1925, hyväksytty merkki ei saanut kannatusta, joka olisi taannut merkin jatkuvuuden. Liiton tavoitteeksi muodostui vuosien kuluessa luoda sen jäsenilleen merkki, joka kuvantaisi suomalaiskansallista luonnetta sekä sairaanhoidon ydinajatusta. Tavoitteen ilmentäminen ja merkin suunnittelu annettiin taiteilija Germond Paaerin vastuulle. Liitto otti uuden merkin käyttöön vuonna 1944. Jäsenmerkin kuviona on Suomen vaakunan heraldinen ruusu, jonka väriyukseksi valittiin sininen ja valkoinen Suomen lipun mukaisesti. Ristikuvio pohjautuu tunnuksen hoitotyön historiasta. Ristikuvion ajatellaan kuvaavan myös sairaanhoidajan työn kutsumusluonteisuutta sekä vakavuutta. (Klami 1945 :68-69.)

Kun jäsenmerkkiä päätettiin vuonna 1944 muuttaa, sitä perusteltiin merkkien valmistuksesta johtuvista seikoista. Yhtenä syynä merkin muuttumiselle on myös pidetty sitä, että aikaisemmassa merkissä esiintynyt hakaristi viittasi vahvasti Hitlerin Saksan hakaristiin. Juurikin vuonna 1944 Saksasta tuli liittolaisen sijaan vihollinen. Vahvistettua tietoa tälle ei ole, mutta sitä tukee Väli rauhansopimuksesta löytyvä viittaus, jossa kiellettiin hitleriläismieliset järjestöt. (Noro, A. – Paarmas, T. 1998: 21.)

Uuden merkin ilmestyessä Sairaanhoidtajainliitto ilmoitti helmikuun jäsenlehdessään, että mikäli halusi itselleen kyseisen merkin, täytyi heidän palauttaa liitolle vanhentunut merkkinsä. Perusteena oli, ettei sairaanhoidtaja saanut omistaa kahta merkkiä. (Suomen sairaanhoidtajaliitto 1945: 44.) Merkin uudistuksen lisäksi liitto päätyi muuttamaan maaliskuussa 1945 virallisen nimensä. Suomen Sairaanhoidtajaliitto muutettiin kutsuttavaksi nimellä Suomen sairaanhoidtajain liitto ry (Ssl). (Suomen sairaanhoidtajain liitto 1945: 104–105.)

Kuvio 5. Suomen sairaanhoitajainliiton jäsenmerkki vuosina 1944–1961. Kuva: Milla Parkkari ja Katariina Lindqvist (Metropolian Hoitotyön koulutuksen museo 2016).

5.2.2 Sairaanhoitajainliiton jäsenmerkki vuosina 1961–1965

Kuvio 6. Sairaanhoitajainliiton jäsenmerkki vuosina 1961–1965. Kuva: Milla Parkkari ja Katariina Lindqvist (Metropolian Hoitotyön koulutuksen museo 2016).

Kun vuonna 1961 Suomen sairaanhoitajainliitto muutettiin Sairaanhoitajainliitoksi, aikaisempaa jäsenmerkkiä päätettiin muuttaa vain jättämällä ylin s-kirjain pois. Muuten merkki säilyi entisellään. (Noro, A. – Paarmas, T. 1998: 21.)

5.2.3 Suomen Sairaanhoidajaliitto ry:n jäsenmerkki vuodesta 1966

Kuvio 7. Suomen Sairaanhoidajaliitto ry:n jäsenmerkki vuodesta 1966. Kuva: Milla Parkkari ja Katariina Lindqvist (Metropolian Hoitotyön koulutuksen museo 2016).

Suomen Sairaanhoidajataryhdistys (SFF) ja sen liittyminen Sairaanhoidajain liittoon nousi esille vuonna 1940, mutta asiaa käsiteltiin epävirallisesti vielä vuonna 1962 ja virallisesti asia laitettiin vireille vuosina 1964–1965. Yhdistyminen saavutettiin vuonna 1965, kun SFF hyväksyttiin Suomen Sairaanhoidajaliiton jäseneksi. Vuonna 1966 piti päättää jäsenmerkistä ja merkin suunnittelun vastuu annettiin taiteilija Olof Erikssonille. Hän teki kaksi ehdotusta, joista päädyttiin merkkiin, joka on vielä edelleen Sairaanhoidajaliiton jäsenmerkki. Merkissä yhdistyvät yhdistyneiden järjestöjen merkit. (Sorvettula 1998: 384.)

Jäsenmerkissä yhdistyy heraldinen valkea ruusuke ja sininen kahvaristi, sitä saavat kantaa sairaanhoidajaliiton jäsenet valmistuttuaan (Sairaanhoidajat 2014). Uutta jäsenmerkkiä alettiin jakamaan uusille jäsenille vuodesta 1966, mutta SSL:n, SSY:n sekä SSF:n jäsenet ennen vuotta 1966 saivat käyttää jo saamiaan jäsenmerkkejä (Noro – Paarmas 1998:21).

5.3 Sairaanhoitajaopiskelijoiden ja opistojen merkit

5.3.1 Kirurgisessa sairaalassa sairaanhoitajataroppilaan merkki vuosina 1907–1915

Kuvio 8. Kirurgisessa sairaalassa sairaanhoitajataroppilaan merkki vuosina 1907–1915. Kuva: Milla Parkkari ja Katariina Lindqvist (Metropolian Hoitotyön koulutuksen museo 2016).

Kirurgisen sairaalan metallisessa oppilasmerkissä oli aikakaudelleen tunnusomaisesti sairaalan nimen alkukirjaimet sekä punaiset ristikuviot. Ennen tätä merkkiä oppilaat käyttivät erilaisia rintaneuloja, joista yleisimmin Aino-neulaa. (Pakkala 1965: 122.)

5.3.2 Kirurgisessa sairaalassa sairaanhoitajataroppilaan merkki vuosina 1915–1933

Kuvio 9. Kirurgisessa sairaalassa sairaanhoitajataroppilaan merkki vuosina 1915–1933. Kuva: Milla Parkkari ja Katariina Lindqvist (Metropolian Hoitotyön koulutuksen museo 2016).

Tätä Kirurgisen sairaalan oppilasmerkkiä koristi vain sairaalan nimen alkukirjaimet. Oppilasmerkkiä käytettiin vuoteen 1933, kunnes se korvattiin valtion sairaanhoitajakoulujen oppilasmerkillä. (Pakkala 1965: 122.)

5.3.3 Valtion sairaanhoitajakoulujen oppilasmerkki vuosina 1933–1966

Kuvio 10. Valtion sairaanhoitajakoulujen oppilasmerkki vuosina 1933–1966. Kuva: Milla Parkkari ja Katariina Lindqvist (Metropolian Hoitotyön koulutuksen museo 2016).

Valtion sairaanhoitajakoulujen oppilasmerkissä on kuvattuna sininen nelilehtinen apila, jonka sisässä on valkoinen tähti. Kristinuskossa kolmilehtinen apila kuvaa pyhää kolminaisuutta. Kansanuskomuksissa nelilehtinen apila kuvataan onnen enteenä. Keskiajalla rakkauslyriikoissa vihreä apila kuvasi rakkautta ja sen voimaa. Haudoille istutetut apilat kuvasivat ylösnousemuksen jälkeistä uutta elämää, toisaalta ollen myös jäähyväisten symboli. Samassa yhteydessä on tyypillisesti käytetty myös rakkautta kuvaavaa ruusua tai kaipausta ja katumusta kuvaavaa orvokkia. (Biedermann 1989: 22.) Tähti on tavantomainen kuvio vaakunataiteessa. Heraldikassa kuusisakaraista tähteä käytettiin Keski-Euroopassa, romanisissa maissa sekä Englannissa käytettiin viisisakaraista tähteä, mutta joskus myös kahdeksansakaraista tähteä. (Biedermann 1989: 386.)

5.3.4 Valtion sairaanhoitajakoulujen ja opistojen pätevyysmerkki vuodesta 1966

Kuvio 11. Valtion sairaanhoitajakoulujen ja opistojen pätevyysmerkki vuodesta 1966. Kuva: Milla Parkkari ja Katariina Lindqvist (Metropolian Hoitotyön koulutuksen museo 2016).

Suunniteltaessa yhtenäistä sairaanhoitajakoulujen ja -opistojen pätevyysmerkkiä, haluttiin irtaantua perinteisimmistä sairaanhoidon symboleista. Hopeisen pätevyysmerkin on suunnitellut Bengt Eriksson. Merkki on kannallaan seisova neliö, joka synnyttää porrasympyrin. Taiteilija Eriksson vakuuttaa, ettei merkillä ole pyritty kuvaamaan mitään, vaan on se puhtaasti taiteellinen luomistyö, jossa kuvastuu ammatin kurinalaisuus. Pätevyysmerkin saa suoritettua tutkinnon jälkeen. Sairaanhoitajan merkki on väritään kirkkaan hopea, erikoissairaanhoitajan pätevyysmerkistä on kullattu keskimäinen porrasympyrin ja sairaanhoitajajohtajan ja opettajan merkki on kullattu kokonaan. Merkin hankkiminen ja pitäminen on vapaaehtoista, mutta sitä kantavan tulee pitää merkkiä työpuvun vasemmassa rintapielessä. Pätevyysmerkkiä saa pitää halutessaan myös siviilipuvussa. (Suomen sairaanhoitajaliitto 1966: 212.)

5.3.5 Helsingin sairaanhoito-opiston merkki vuodesta 1989

Kuvio 12. Helsingin sairaanhoito-opiston merkki vuodesta 1989. Kuva: Milla Parkkari ja Katariina Lindqvist (Metropolian Hoitotyön koulutuksen museo 2016).

5.3.6 Sairaanhoidtajien jatko-opiston, valtion terveydenhuolto-opiston merkki 1955–1966

Kuvio 13. Sairaanhoidtajien jatko-opisto, Valtion terveydenhuolto-opiston merkki vuosina 1955–1966. Kuva: Milla Parkkari ja Katariina Lindqvist (Metropolian Hoitotyön koulutuksen museo 2016).

Valtion terveydenhuolto-opisto perustettiin vuonna 1931 ja sairaanhoidtajien jatko-opisto perustettiin vuonna 1947. Nämä kaksi opistoa yhdistyivät yhdeksi oppilaitokseksi vuonna 1951. Ennen opistojen yhdistymistä ne toimivat erillisinä opistoina, mutta samassa rakennuksessa. Yhdistyneessä oppilaitoksessa koulutuslinjat kehittyivät vuosien saatossa ja erityisesti opettajan toimien määrien lisääntyessä koulutus mahdollisuuksia lisättiin. Esimerkkejä 1950-luvulla olevista opintosuunnista ovat kliinisen sairaanhoidon-, psykiatrisen sairaanhoidon-, terveydenhuollon-, sosiaalisen työn-, kasvatusopillinen- sekä hallinnollinen linja. Kliinisessä sairaanhoidossa osastonhoitajan tehtävään kouluttauduttiin erikoisaloittain. (Karttunen 1955: 17; Suomen sairaanhoitajataryhdistys 1958: 47–48; Snellman 1956: 13.)

5.4 Suomen Punaisen Ristin sairaanhoitajareservin merkki vuosina 1929–1964

Kuvio 14. Suomen Punaisen Ristin sairaanhoitajareservin merkki vuosina 1929–1964. Kuva: Milla Parkkari ja Katariina Lindqvist (Metropolian Hoitotyön koulutuksen museo 2016).

Suomen hoitotyön historiassa Punaisen Ristin sairaanhoitajareservillä on ollut erityinen rooli. Reservin juuret kumpuavat 1880-luvulta, jolloin Punainen Risti koulutti sairaanhoitajattaria hoitamaan haavoittuneita ja sairaita sotilaita. Kun reservi myöhemmin perustettiin, oli sen syntymisen syynä puolustusvoimien tarve saada sairaanhoitajia osaksi työvoimaa. Epionessa, vuonna 1924, julkaistiin armeijan vt. ylilääkärin kirje, jossa hän peräänkuulutti sairaanhoitajia ilmoittautumaan hänelle. Tätä voidaan pitää ensimmäisenä merkkinä, joka toi esille reservin tarpeen. Suomen Punaisen Ristin reservi perustui vapaaehtoisten ja ammattitaitoisten sairaanhoitajien toimintaan. Sairaanhoitajareservistä tiedotettiin ensimmäisen kerran Sairaanhoitajatarlehdessä vuonna 1926 ja siinä vedottiin ilmoittautumaan reserviin. Myös Epione julkaisi tiedotteen reservitoiminnasta. Reservi oli valmis talvisodan alkaessa ja se lakkautui vuonna 1964. Punaisen ristin sairaanhoitajien symboleihin kuului muun muassa sairaanhoitajatarmerkki, jonka uskotaan olevan vuodelta 1928. Reservin jäsenen merkki oli jäsennumeron mukainen. Ensimmäi-

set reserviin liittyneet saivat merkkinsä Punaisen Ristin puheenjohtajalta, Sophie Mannerheimilta, joka ojensi merkit kotonaan. Vuonna 1930 merkistä tehtiin sääntö, jonka mukaan merkkiä tuli kantaa työ-, järjestö- sekä yksityispuvuissa arvokkaissa juhlatilaisuuksissa. (Sorvettula 1998: 190-193.) Kun reservin toiminta loppui vuonna 1964, se antoi kiitollisuuden osoituksena jokaiselle reserviin kuuluneelle oikeuden kantaa merkkiä jatkuvasti (Sorvettula 1998: 355).

6 Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys

Todistaaksemme, että olemme itse kirjoittaneet työmme omin sanoin ja olleet plagioimatta käyttämiämme lähteitä, ajoimme työmme Turnitin-ohjelman läpi. Yhtäläisyyksiä työstämme löytyi 4 %, joista suurin osa on rakenteellisia yhtäläisyyksiä.

Opinnäytetyötä varten allekirjoitimme sopimuksen yhteistyöstä Hoitotyön koulutuksen museon kanssa. Sopimus antoi meille luvan työskennellä museon tiloissa, käsitellä museosta löytyvää materiaalia sekä valokuvata. Sopimuksen myötä meillä oli myös haastattelulupa, jonka ansiosta saimme haastatella museon vapaaehtoistyöntekijöitä. Opinnäytetyön luotettavuus perustuu hyvin kerättyyn materiaaliin ja tietoon. Materiaalina työssämme on merkit. Työssämme olevat merkit löytyvät Hoitotyön koulutuksen museosta Tukholmankadulta. Museossa olevat merkit ovat aitoja ja niitä on kerätty vuosien saatossa aina 1898 luvulta asti. Jotta toimisimme eettisesti oikein valokuvauksen suhteen, niin olemme kysyneet luvan kuvaukseen ja työskentelemme museon tiloissa asianmukaisesti.

Opinnäytetyössämme hyödynnetty tieto on enimmäkseen vanhaa kirjallisuutta sekä vanhoja julkaisuja. Aiheeseen liittyviä julkaisuja tai kirjallisuutta ei ollut saatavilla päivitettyinä versioina. Pidimme käyttämämme materiaalia kuitenkin luotettavana opinnäytetyöhömme, sillä tieto pohjautuu pitkälti yhdistysten ja liittojen julkaisuihin tai historian kirjallisuuteen. Emme käyttäneet juurikaan internetlähteitä, koska aiheeseen liittyvää ja luotettavaa tietoa ei ollut saatavilla.

Kokemuseräisen tiedon kokosimme vapaamuotoisella haastattelulla kahdelta museon vapaaehtoistyöntekijältä. Tiedon keruu tapahtui keskustelemalla ennalta valitun teeman puitteissa. Emme nauhoittaneet keskustelua, vaan kirjasimme tärkeimmät asiat, jotka

tuotimme opinnäytetyöhömmä haastateltavien kokemuksia mukaillen. Pyrimme olemaan vääristelemättä heidän kertomiaan kokemuksia ja kirjoittamaan ne heitä kunnioittaen. Saimme molemmilta vapaaehtoistyöntekijöiltä luvan hyödyntää tietoa opinnäytetyössämme nimettömänä. Vapaaehtoistyöntekijöillä oli mahdollisuus kieltäytyä prosessin jokaisessa vaiheessa.

7 Johtopäätökset ja pohdinta

Sairaanhoitajien merkit ovat osoittaneet ensimmäisistä merkeistä alkaen sairaanhoitajan ammattitaitoa ja työympäristöä. Ne olivat tärkeä osa työpukua ja niiden merkitys oli nykypäivää suurempi. Merkin saamista säätelivät erilaiset vaatimukset ja niiden käyttöön oli laadittu tarkat ohjeet. Nykypäivänä harva tietää sairaanhoitajien merkkien pitkästä perinteestä. Aikaisemmin noudatetut työasun säännökset ovat jääneet pois, eikä ammattimerkki kuulu läheskään jokaisen työasuun. Käytännön syistä merkin asettelulla ei tänä päivänä ole niin suurta merkitystä. Vaikka sairaanhoitajan ammatti on edelleen arvostettu, ei sen merkiksi käytetä läheskään aina ammattiliiton merkkiä. Koulukohtaiset merkit ovat hävinneet koulutuksesta, mutta pätevyysmerkki on edelleen hankittavissa.

Merkeistä on havaittavissa perinteistä symboliikkaa, joka ilmenee pitkälti uskonnollisten, heraldisten ja isänmaallisten symbolien ja tyylien kautta. Oppilas- ja opistomerkit ovat olleet koulukohtaisia, mutta niissä on kuitenkin noudatettu edellä mainittuja periaatteita. Oppilas- ja opistomerkeillä on voitu osoittaa pätevyystasoa. Biedermannin (1989) julkaisun perusteella heraldiikka on yksi yleisimmistä periaatteista, joita merkeissä on käytetty. Heraldikalle tunnusomaisia värejä ja symboleita esiintyy liitojen ja yhdistysten merkeissä. Yhdistysten ensimmäistä merkkiä lukuun ottamatta, muut jäsenmerkit ovat kehitykseltään samoja piirteitä omaavia. Isänmaallisuus näkyy näissä merkeissä sinivalkoisesta värimaailmasta sekä heraldisen ruusun käytöstä. Näiden merkkien yksi yhtenäisistä heraldisista piirteistä on myös tunnuskirjaimien käyttö. Nykyinen sairaanhoitajaliiton jäsenmerkki on kehittynyt noudattaen samoja periaatteita.

Punainen risti on kuviona esiintynyt sairaanhoitajien varhaisimmissa merkeissä. Sen käyttö on kuitenkin poistunut muista kuin Punaisen Ristin käytöstä. Suomen Sairaanhoitajataryhdistyksen (1938) ehdotuksesta sairaanhoitajat haluttiin tunnistettavaksi erilleen Suomen Punaisesta Rististä. Voidaan siis huomata, ettei punaista väritystä esiinnyt

1900-luvun alun merkkien jälkeen, poikkeuksena Suomen Punaisen Ristin sairaanhoitajareservin merkki.

Hoitotyön koulutuksen museolle tehdyn opinnäytetyön tavoitteena oli tuoda lisänäkyvyyttä museolle sekä lisätä hoitotyön historian ja kulttuurin näkyvyyttä. Pyrimme myös nostamaan hoitotyön ammattimerkit parempaan tietoisuuteen. Tarkoituksenamme oli kuvata kaikki Hoitotyön koulutuksen museosta löytyvät sairaanhoitajien, sairaanhoitajaopiskelijoiden ja opistojen merkit. Valokuvaamalla merkit saatiin ne tallennettua myös digitaaliseen muotoon.

Aloitimme opinnäytetyöprosessin alkuvuodesta 2016 ja kokonaisuudessa projektin tekemiseen kului noin vuosi. Työmäärä jakautui suurimmaksi osaksi tiedonhakuun ja alan julkaisujen läpikäymiseen. Monissa julkaisuissa merkkeihin viitattiin vain lyhyesti. Yksistään merkkeihin paneutuvia lähteitä löytyi heikosti, joten tiedonhaku oli aikaa vievää. Hoitotyön historian kirjallisuudesta löytyy vähän uusia julkaisuja, joten opinnäytetyösämme lähdekirjallisuus on melko vanhaa. Vaikka hyödyntämämme materiaali on vanhaa, niin pidimme niitä silti luotettavana lähteenä niiden ollen ammattijulkaisuja.

Valokuvauksen tärkeydestä huolimatta, sen toteutus ei vienyt ajallisesti kauaa. Valokuvasimme merkit kolmena eri kertana, sillä päätimme kokeilla erilaisia taustoja. Loppujen lopuksi päädyimme valkoiseen taustakankaaseen, jota vasten merkit erottuivat parhaiten edukseen. Valokuvien laatuun vaikuttavia tekijöitä olivat museo kuvauspaikkana sekä ammattivälineistön puute. Koimme saavamme merkit kuvattua opinnäytetyötämme palvelevaksi, vaikka osassa kuvia on nähtävissä heijastuksia.

Tulevaisuudessa opinnäytetyötämme voisi hyödyntää Hoitotyön koulutuksen museon dokumentointityössä, jota tehdään museon siirtyessä aikaisintaan vuonna 2019 Myllypuron kampukselle. Työmme on ajankohtainen, sillä dokumentointityö aloitetaan jo ensi keväänä. Museo voi hyödyntää opinnäytetyömme valokuvia sekä kerättyä tietoa merkeistä, sillä museolle ei ole tehty aikaisempaa koottua tietoa sairaanhoitajien ammattimerkeistä. Jatkotutkimusehdotuksena opinnäytetyöllemme voisi olla enemmän kokemustietoa hyödyntävä tutkimus. Aiheesta voisi saada enemmän tietoa ja monipuolisemman näkökulman hyödyntämällä kokemuksellista tietoa. Kerronnallinen työ toisi merkeihin enemmän syvyyttä pelkän ulkoasun tarkastelun sijaan.

Lähteet

- Biedermann, Hans 1989. Suuri symboli kirja. Lempiäinen, Pentti (suom.) Juva: WSOY.
- Dock, Lavinia — Stewart, Isabel — Seymer, L 1945. Sairaanhoidajan työn historia. Tuulio, Tyyni (suom.). Porvoo: WSOY.
- Eriksson, Olof 1982. Heraldikka ja symbolit – Opas heraldisten tunnusten muotoilun perusteisiin. Helsinki: Painomies Oy.
- Havanto, Aino Mari 1989. Sairaanhoidajakoulutus ja Helsingin sairaanhoito-opisto 100 vuotta 1.2.1989. Syke 1989 (1).
- Havanto, Aino Maria — Iivonen, Marja-Leena — Lahtiharju, Raili — Määttänen, Ritva — Sibenberg, Inkeri — Willman, Helvi 1989. Helsingin sairaanhoito-opiston vaiheita sata vuotta. Mänttä: Mäntänkirjapaino Oy.
- Karttunen, Kirsti 1955. Sairaanhoidajien jatko-opisto – valtion terveydenhuolto-opisto. Sairaanhoidajalehti 1955 (1). Helsinki. 16–19.
- Klami, Aili 1945. Suomen Sairaanhoidajatarliitto 1925-1945. Helsinki: Suomen Sairaanhoidajatarliitto.
- Noro, Anja – Paarmas, Taina. 1998. Sairaanhoidajien pätevyys- ja jäsenmerkkien kehitys. Sairaanhoidaja-lehti 1998 (2). Helsinki: Uusi Kivipaino Oy. 20–21.
- Pakkala, Kaija 1965. Vanhojen merkkien tarinaa. Sairaanhoidajalehti 1965 (3). Helsinki. 122–124.
- Sairaanhoidajat 2014. Sairaanhoidajan jäsenmerkki. Verkkodokumentti <<https://sairaanhoidajat.fi/jasenpalvelut/yhteisollisyys/jasenmerkki/>>. Luettu 6.10.2016
- Sorvettula, Maija 1998. Johdatus suomalaisen hoitotyön historiaan. Helsinki: Suomen Sairaanhoidajaliitto.
- Suomen sairaanhoidajain liitto 1945. Liiton 20-vuotisjuhla – Tasavallan presidentti juhlatilaisuudessa. Sairaanhoidajalehti – Suomen sairaanhoidajain liiton Äänenkannattaja 1945 (4). Helsinki: K. F. Puomiehen Kirjapaino OY. 100–105.
- Suomen sairaanhoidajain liitto 1945. Tiedotuksia – Nuoremmat koulutetut hoitajat! Sairaanhoidajalehti – Suomen sairaanhoidajain liiton Äänenkannattaja 1945 (4). Helsinki: K. F. Puomiehen Kirjapaino OY. 117.
- Suomen sairaanhoidajaliitto 1966. Pätevyysmerkki valmistunut. Sairaanhoidaja-lehti – Suomen sairaanhoidajaliiton äänenkannattaja 1966 (5). Helsinki. 212.
- Suomen sairaanhoidajatarliitto 1926. Merkkipakinaa. Suomen sairaanhoidajatarlehti — Suomen sairaanhoidajatarliiton Äänenkannattaja 1926 (6). Helsinki: K. F. Puomiehen Kirjapaino OY. 108.
- Suomen sairaanhoidajatarliitto 1926. Suomen Sairaanhoidajatarliiton pukua koskevat säännöt. Suomen sairaanhoidajatarlehti — Suomen sairaanhoidajatarliiton Äänenkannattaja 1926 (6). Helsinki: K. F. Puomiehen Kirjapaino OY. 103–104.

Suomen sairaanhoitajatarliitto 1945. Tiedotuksia – Uusi merkki. Sairaanhoitajalehti – Suomen sairaanhoitajatarliiton Äänenkannattaja 1945 (2). Helsinki: K. F. Puromiehen Kirjapaino OY. 44–46.

Suomen sairaanhoitajataryhdistys 1938. Suomen sairaanhoitajataryhdistys S. F. F. 1898-1938. Helsinki: Suomen sairaanhoitajataryhdistys.

Suomen sairaanhoitajataryhdistys 1958. Helsingin Sairaanhoitajaopisto – Sairaanhoitajien Jatko-opisto – Valtion Terveystieteiden tutkimuskeskus – Tietoja lukuvuodesta 1958–59. Epione 1958 (3). Helsinki. 47–49.

Snellman, Venny 1956. Sairaanhoitaja koulutuksen 25-vuotistaipaleelta. Epione 1956 (1). Helsinki. 6-16.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Vapaaehtoistyöntekijät 2016. Hoitotyön koulutuksen museo. Helsinki. Suullinen tiedonanto. 29.11.2016.

Aikajana

